

HANS MEMLING TE SELIGENSTADT

De grote schilder Hans Memling, poorter van de stad Brugge, was afkomstig uit Seligenstadt, dat toen tot het keurvorstendom Mainz behoorde. Het is niet bekend wanneer Memling deze stad verliet, evenmin waarom hij naar Brugge ging. Misschien sloot hij zich aan bij Vlaamse kooplieden die, op terugreis van Neurenberg en Augsburg, de grote weg gebruikten die door Seligenstadt liep (1). Doch het is evengoed mogelijk dat hij aanbevolen werd door de monniken van het plaatselijke Benediktijnerklooster, dat betrekkingen tot ver buiten de eigen streek onderhield (2). Als geestelijk en cultureel centrum gaf de abdij zelfs aan begaafde ambachtslieden werken in opdracht, die hen aldus gelegenheid gaven hun artistiek talent te bewijzen. Zo wordt rond 1400 in Seligenstadt een goudsmid Martini vermeld, en in de cijnsboeken van de abdij komt meermaals als tijdgenoot van Hans Memling, een schilder met name Hans Cranich (Cranch) voor. Bovendien woonden, blijkens teksten, twee meester-schrijnwerkers, Thomas en Werner, omstreeks dezelfde tijd te Seligenstadt. Ook van hen mag men aannemen dat zij meer dan gewone handarbeid verrichtten. Over Memling zelf echter, bezitten we geen enkele inlichting die toelaat te besluiten dat hij een leertijd of het ambacht van schilder te Seligenstadt zou uitgeoefend hebben.

In een handschrift uit de 15e eeuw, waarin de jaargetijden van de parochiekerk van Seligenstadt opgetekend zijn, bevinden zich op de jaren 1451 en 1454 twee inschrijvingen die betrekking hebben op de ouders van Hans Memling (3). Daar ze ongeveer gelijkluidend zijn,

(1) Men beweert te Seligenstadt dat de Vlaamse lakenhandelaars in hun land een model van een smalle stadspoort van Seligenstadt bezaten, om zich te vergewissen dat zij, op weg naar Neurenberg en Augsburg, met hun zware wagens er een voldoende ruime doorgang zouden vinden. L. Seibert, *Sippenbuch der Stadt und Zent Seligenstadt*, 1934.

(2) In het stadsarchief bleef een aanbevelingsbrief bewaard voor een bedevaarder van de abdij naar S. Jakob in Compostella. De betrekkingen van het klooster reikten dus wel zeer ver.

(3) Darmstadt, Hessisches Staatsarchiv, handschrift 257, fo. 33. L. Seibert, o.c., blz. 74, nota 1, heeft reeds die zelfde inschrijving, doch slechts gedeeltelijk, uitgegeven.

geven we hier enkel de tekst uit 1454 (afb. 1) : „ In die Columbani, quae est tertia dies post Elizabeth, peragetur anniversarium Henrici Appell et Hammanni Momilingen et Luca Styrn eorum legitima, cum vigilia, de quo cedet 1/2 maldrum siliginis, quod dat Hen Meyer, et est perpetuum, modo heredes, scilicet, Henne Meyer alias Wirthenne ibidem in Crotzeburg minore ”. (4).

Hieruit blijkt dat de moeder van de schilder — een Luca (5) Styrn — tweemaal gehuwd was. De familie van haar eerste man behoorde wel tot één der beide families Appel, die in de 15e eeuw in Seligenstadt en in het daarvan als cijnisdorp afhankelijke Klein-Krotzenberg woonachtig waren. In dat dorp waren meerdere leden van de familie Appel burgemeester en hofpachter, hetgeen op een bijzondere verbondenheid met het klooster wijst.

Over de vader van Hans Memling — Hammann (6) Momilingen — weten we verder niets. De naam Momilingen heeft wel betrekking op het dorp Mömlingen bij Aschaffenburg-am-Main, dat nu bij Beieren hoort.

De moeder — Luca Styrn — is zeer waarschijnlijk verwant met een Altarist Stirn, die verscheidene malen in het vermelde handschrift van Seligenstadt-Klein-Krotzenberg vernoemd wordt (ten vroegste in 1451). In de 16e eeuw is een familie Stirn in Seligenstadt woonachtig. Het is nochtans niet zeker of Hen Meyer (en de erfgenamen) die de graancijns moesten leveren, ook tot de verwanten van Memling behoorden.

(4) Blijkbaar diende het jaargetijde in de kerk gehouden te worden. Het daartoe bestemde graan daarentegen moest door Hen Meyer of erfgenamen in Klein-Krotzenburg geleverd worden.

(5) Er bestaat een voornaam Luca. Deze naam hangt wel samen met de naam Luckart, die reeds in 1391 in Seligenstadt voorkomt. Luca zou dan met Lukardis overeenstemmen.

(6) De inschrijving van Hans Memling als poorter van Brugge werd uitgegeven in R.A. Parmentier, *Indices op de Brugsche Poorterboeken*, Brugge, 1938, dl. II, blz. 630-631, met reproductie dl. II, blz. (157). Parmentier ontcijfert de tekst van deze inschrijving : „ Jan van Mimmelinghe, Harmans (?) zuene... ”. Naar de heer A. Schouteet op ons verzoek mededeelde, biedt de lezing van de vadersnaam praktisch geen moeilijkheden, en mag ze zonder bezwaar als „ Hammans zuene ” gespeld worden. Aldus is de voornaam van Memlings vader zowel in de Brugsche Poorterboeken als in de Duitse teksten gelijkkluidend.

Hans Memling zelf, wordt meermaals vernoemd in jaargetijden die in de kerkrekeningen van de oude parochiekerk ingeschreven staan. Deze rekeningen zijn, met enkele onderbrekingen, vanaf 1534/35 bewaard (7); het jaar begint en eindigt op 13 juli, feest van de H. Margareta. Daar het hier rekeningen betreft, wordt in die jaargetijden meestal enkel het bedrag en niet de naam van de betrokken personen aangegeven. Onder de enkele met naam vernoemde afgestorvenen treft men ook Hans Memling aan: de familienaam geschreven als Momeling, Momenling, Mommeling, Mommenling, Momnilgen, Momlinger, Muminger; de voornaam als Hen, Henn, Henne, hetgeen overeenstemt met Hans (8). Deze vermeldingen bevinden zich in de rekeningen van 1534/35, 1535/36, 1539/40, 1540/41, 1542/43 tot 1550/51. De inschrijvingen uit de jaren 1540/41 en 1543/44 luiden:

„Item, IX schilling vom jorzit Henn Mommelings, burger zu Pruck in Flandern gewest is, uf VIII gestiftt geet I in den baw zu gut” (afb. 2). „Item, XI schilling von Henne Momenlingsz, burger zu Bruck in Flandern, von III messzen” (afb. 3).

Voor het jaargetijde waren dus vier missen gesticht. De inschrijving uit 1540/41 leert dat een deel van het bedrag der stichting ten goede kwam aan de kerkfabriek (de „baw”). In vijf inschrijvingen wordt Memling als burger te Brugge in Vlaanderen vermeld; de tekst uit 1540/41 zegt nauwkeuriger dat hij burger te Brugge „gewest ist”.

Seligenstadt is niet alleen voor Hans Memling, maar ook voor Mathis Gothart Neithart (Grünewald) van betekenis geweest, daar de ene er zijn jeugd doorbracht, en de andere er op rijpe leeftijd verbleef. Jammer genoeg zijn geen archivalia bekend waaruit zou blijken dat de ene of de andere van die beide grootmeesters van zo ver-

(7) De kerkrekeningen van de in 1817 gesloopte parochiekerk van Seligenstadt worden in het dom- en bisdomarchief te Mainz bewaard. De parochiekerk was aan O.-L.-Vrouw toegewijd, maar wordt tot op heden bij vergissing als een S. Bartholomeuskerk betiteld. De H. Bartholomeus was een tijdlang bijpatroon.

(8) Uit de teksten blijkt niet wie de stichter van het jaargetijde voor Hans Memling was.

schillend temperament, een schilderij zou gemaakt hebben voor de burgerij, de parochiekerk of het klooster van Seligenstadt.

H. W. STRASSER

HET GRAF VAN HIERONYMUS LAUWERYN TE WATERVLIET

In zijn testament, op 21 juli 1509 opgesteld, bepaalde Hiëronymus Lauweryn o.m. dat hij wenste begraven te worden vóór het hoogaltaar van de door hem gestichte kerk te Watervliet, in een graf waarvan de zerk zou voorzien zijn van een ligbeeld van hemzelf, van zijn vrouw en van zijn overleden dochter Barbara (1). De tekst luidt als volgt (volgens het afschrift Tieleman) :

„ Item, voorts wille ick dat men op mijn sepulthure maecken sal een epitaphium, ende daerop doen leggen een heereclike sarck, ende daerop doe hauwen mijn persoon, ende de persoon van mijn huisvrouw ende oock den dach mijnre doodts ofte overlidens, als die manier ende ghewoonte is, ende oock sal men daer doe verheffen in eene cleene forme die presentie van mijnre dochter saeligher ghedachten, maer dit niet hoogher dan tot mijnder gordel toe ”.

Tijdens de Franse bezetting van het einde der 18e eeuw, werd dit graf vernield.

Over het uitzicht van het graf, over de identificatie van de voorgestelde figuren en over de opschriften werd reeds een en ander geschreven; hiermede waren noch-

(1) Van dit testament wordt een kopie gesignaleerd in het Brugse stadsarchief (Fonds Veranneman, nr. 324), die nu echter onvindbaar is. In het kerkarchief van Watervliet bevindt zich een andere kopie, waarop ongetwijfeld een afschrift in de papieren van Dr. E. Tieleman teruggaat. De h. D. Verstraete, die ons dit afschrift bereidwillig ter inzage gaf, heeft dat testament in modern Nederlands en met uitleg, uitgegeven in het weekblad *Vrij Maldegem* van 13 augustus 1960. Een bespreking van het testament is eveneens te vinden bij W. de Haerne, *Rérection de la paroisse de Watervliet en Flandre à la fin du XVe et commencement du XVIe siècle*, 2e deel, in *Messenger des Sciences historiques*, 1894, blz. 3-6.